

JERZY STARNAWSKI

Maria Dłuska (1902–1992)
i jej lubelska szkoła wersyfikacyjna

Maria Dłuska (1902–1992) et son école de versification

Maria Helena Dłuska (1900–1992), polonistka i romanistka, językoznawca i historyk literatury (szczególnie wersolog), profesor uniwersytetu. Urodzona 24 marca 1900 roku w Kursku, córka Aleksandra, farmaceuty, i Marii z Bednarskich. Jak się zdaje, rodzice żyli w separacji; ojciec zginął w powstaniu warszawskim (1944). Wcześniej, w 1932 roku, straciła Dłuska starszą o 2 lata siostrę Janinę, która zginęła w katastrofie lotniczej. Młodość spędziła w Kursku i tam uczęszczała do gimnazjum żeńskiego, ale, zwłaszcza w czasie wakacji, odwiedzała tereny przedzoborowej Rzeczypospolitej, m.in. okolice Wilna i Kowna; w roku szkolnym 1911/1912 wyjątkowo uczyła się w polskiej szkole Jadwigi Kowalczykówny i Jadwigi Jawurkówny, w tzw. szkole na Wiejskiej w Warszawie. Jako poetka debiutowała w 1915 roku. Maturę uzyskała w 1918 roku. Egzamin uzupełniający z przedmiotów dotyczących Polski (język i literatura, historia) złożyła 13 września 1919 roku w Warszawie przed komisją powołaną przez Ministerstwo WRiOP. Studia odbyła na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (filologia polska i romańska) u prof. Ignacego Chrzanowskiego, Jana Łosia, Kazimierza Nitscha, Władysława Folkierskiego i Stanisława Wędkiewicza. Zakończyła je doktoratem uzyskanym u Chrzanowskiego 22 listopada 1927 roku na podstawie dysertacji *Charakter Polski w świetle literatury XVI wieku*, niepublikowanej. W latach 1926–1935 była asystentką i starszą asystentką w katedrze profesora Nitscha (język polski), w Studium Słowiańskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1928/1929–1929/1930 odbyła dodatkowe studia w Pradze, w Hamburgu i w Paryżu. Po owych „Lehr-u. Wanderjahre” wzrosły obowiązki asystentki:

prowadziła ćwiczenia z fonetyki dla studentów filologii polskiej i lektorat języka rosyjskiego. Rozprawy z zakresu językoznawstwa ogłaszała od 1930 roku; w 1935 roku habilitowała się w Uniwersytecie Jagiellońskim do fonetyki eksperymentalnej i ogólnej. Dyskusję habilitacyjną prowadzili prof. prof. Kazimierz Nitsch, Jan Rozwadowski i Tadeusz Lehr-Splawiński. Po habilitacji Dłuska przyjęła posadę w Laboratorium Fonetyki Eksperymentalnej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1935–1939). UJK był w okresie międzywojennym jedyną uczelnią wyższą w Polsce, w której istniał zakład tego typu, co było inicjatywą Zygmunta Czernego (1888–1975), profesora filologii romańskiej zajmującego się fonetyką. Wiosną 1939 roku Dłuska przebywała znów przez trzy miesiące w Paryżu; 16 czerwca ukończyła Instytut Fonetyki w Sorbonie. W latach adiunktury w UJK poza pracami z zakresu fonetyki ogłosiła rozprawy: *Elementy śpiewności w poezji* („Przegląd Współczesny” 1935, R. 14, nr 157, s. 267–286) — wykład habilitacyjny; *Polski jamb i heksametr w ustach czytelnika* („Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności” 1938, t. 43, nr 10, s. 315–318); *Die tonischen Verse im Polnischen* („Travaux du Cercle Linguistique de Prague” 1939, t. 8, s. 138–148).

Dojrzało główne naukowe zainteresowanie Dłuskiej: wersologia. Po tragicznym dla Lwowa wrześniu 1939 roku pozostała na posterunku, w latach 1939–1941 była docentem w Katedrze Językoznawstwa Ogólnego Uniwersytetu Ivana Franki, w latach 1941–1944 uczyła jako docent w tajnych kompletach, głównie fonetyki; słuchaczami jej byli przeważnie studenci polonistyki. Wiosną 1944 roku Dłuska opuściła Lwów i przez kilka miesięcy (maj–grudzień 1944) przebywała na prowincji w Sandomierskiem. Z początkiem stycznia 1945 objęła wykłady w KUL; tu pracowała do końca 1949/1950 roku, była docentem etatowym, wniosek o stanowisko profesora nadzwyczajnego nie został zatwierdzony. W roku 1944/1945 prowadziła dwa wykłady dla filologii polskiej: *Wstęp do językoznawstwa* (pewna część w redakcji nieco spopularyzowanej utrwalona została w broszurze *Język żyje*, Lublin 1947, bardzo instruktywnej); *Wersyfikacja polska*. Pozostałe godziny wykładowe wypełniły zajęcia w katedrze filologii romańskiej: literatura średniowieczna i język. Z początkiem 1945/1946 roku skoncentrowała się Dłuska na swej specjalności. Prowadziła gramatykę opisową współczesnego języka polskiego, równocześnie fonetykę wykladała w Studio Dramatycznym (do 1948). Doszła do uniwersyteckiego podręcznika *Fonetyka polska. Cz. 1. Artykulacja głosek polskich* (Kraków 1950), opartego na własnych badaniach, który doznał trzech wznowień (Warszawa 1981, 1983, 1986). Zastępczo prowadziła w roku 1945/1946 wykłady z gramatyki historycznej języka polskiego, seminarium językoznawcze i język starocerkiewnosłowiański. Te przedmioty z początkiem 1946/1947 roku oddała profesorowi Władysławowi Kuraszkiwiczowi, który powrócił na katedrę w KUL po 7 latach tułaczki (w tym 5 lat obozu koncentracyjnego); w jej rękę została współczesna polszczyzna. W 1947 roku rozszerzyła

Dłuska w UJ habilitację na fonetykę ogólną (recenzentami byli Nitsch i Lehr-Spławiński). Prowadziła nadal wykłady z wersyfikacji polskiej i nawet seminarium tego przedmiotu. Inicjatywa tego seminarium wyszła od studenta-poety, Jerzego Pleśniarowicza. Prace Dłuskiej w tej domenie zaowocowały. Ujmując naukę o wierszu polskim chronologicznie, zwróciła się ku poezji najdawniejszej; opublikowała kompendium *Średniowiecze w literaturze polskiej* (Lublin 1947), nie najświetniejszą w jej dorobku. Równocześnie wydała swego rodzaju wstęp metodologiczny do badań nad wersyfikacją *Prozodia języka polskiego* (Kraków 1947, Warszawa 1976). Niebawem opublikowała *opus magnum: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej* (t. 1–2, Kraków 1948–1950, recto 1951, Warszawa 1978). Wykładający w KUL Juliusz Kleiner zwracał studentom uwagę, od 1944/1945 roku począwszy, na możliwość słuchania wykładów Dłuskiej, przynoszących nowe i zupełnie samodzielne ujęcie nauki o wierszu polskim. Po latach (1955) napisał: „Profesor Maria Dłuska jest we współczesnym polskim świecie naukowym jedną z osobistości naczelnych”. Przełomowość badań nad wierszem polskim, których historię można ująć w dwu okresach: przed wystąpieniem Dłuskiej i po jej wystąpieniu, dostrzeżono w humanistyce. Wacław Borowy (1890–1950), mający duże zrozumienie dla przedmiotu, napisał studium obszernie, opublikowane po jego śmierci, *Polski wiersz trzynastozgłoskowy a badania Marii Dłuskiej*, ([w:] W. Borowy, *Studia i rozprawy*, t. 2, Wrocław 1952, s. 237–282; [w:] W. Borowy, *Studia i szkice literackie*, t. 2, Warszawa 1983, s. 181–225). Karol Wiktor Zawodziński (1890–1949), badacz, którego *Studia z wersyfikacji polskiej*, wydane pośmiertnie przez Janinę Budkową (Wrocław 1954), zostały zebrane w tomie ponad 500 stron liczącym, pozostawił w spuściźnie rękopiśmiennej rozprawę *Prozodia polska* ([w:] *Studia*... , s. 63–80). Praca ta, jak wyjaśniła edytorka, „nie jest recenzją *Prozodii* Dłuskiej, ale napisana została widocznie z jej powodu (leżała w jednej kopercie z tą książką) (s. XLIX). Tom 1 *Studiów z historii i teorii wersyfikacji*... powitał Zawodziński recenzją *Uczona „książka do czytania” („Dziś i jutro” 1949, R. 5, nr 21 (183), s. 6–7), rozszerzoną w redakcji, której druku nie doczekał, Metryka a intonacja.*